

De Regel van de OFS

Een nieuwe regel in een oude traditie

Op 24 juni 1978 werd een nieuwe regel goedgekeurd voor de seculiere franciscaanse derde orde (Orde van Franciscaanse Seculieren, kortweg OFS). Deze regel bouwt voort op drie voorafgaande regels. Hoe is deze nieuwe tekst tot stand gekomen, waarin verschilt zij van de eerdere drie, en is zij na veertig jaar nog actueel? Op deze vragen wordt in dit artikel ingegaan.

Het begin

Franciscus van Assisi (1181-1226) leefde in een chaotische tijd. De oude verhoudingen verschoven, bezit werd steeds belangrijker, Kerk, adel en burgerij botsten. De rol van geld en macht domineerde, niet alleen in de burgerlijke samenleving maar soms ook in het kerkelijk leven. Oude zekerheden die voorheen werden gevonden in geloof en onderlinge, lang vastgelegde verhoudingen vervaagden. De kloof tussen rijk en arm, tussen erbij horen en buitengesloten worden werd steeds groter. In dit spanningsveld ontstond een tegenbeweging van mensen die hier niet in mee wilden gaan. Zo ontstonden groepen van boetelingen, mensen die de relaties tussen mensen onderling en tussen de mens en God wilden herstellen.

Franciscus van Assisi was een rijkeluiszoontje, zoon van een succesvol lakenkoopman. Ook hij ontdekte, na een aantal crises in zijn leven, dat financiële macht en rijkdom nutteloos zijn en zelfs gevaarlijk, als ze je tegenhouden om de arme Christus te volgen. Franciscus ging leven zonder bezit, alleen afhankelijk van de genade van de Heer en Zijn lof verkondigend. Na enige tijd sloten andere mannen zich bij hem aan. Het is veelzeggend dat de eerste van hen eveneens een man van aanzien was, Bernardus. Was het nodig om een zekere mate van welstand te hebben om de rijkdom van vrijwillige armoede te kunnen zien? Later kozen ook vrouwen ervoor Christus in vreugdevolle armoede te dienen, Clara het eerst – alweer iemand die uit een goed nest kwam. Daar waar de eerste broeders rondtrokken en af en toe zich terugtrokken op eenzame plaatsen, vestigden de vrouwen zich in het kleine klooster van San Damiano.

Het verhaal gaat dat Franciscus op één van zijn vele tochten in het dorp Cannara kwam.

Nu preekte daar met zo veel overgave, dat alle mannen en vrouwen van dat dorp uit devotie hun dorp wilden verlaten om hem te volgen. Maar Franciscus verhinderde dat door te zeggen: Doe niets overhaast en vertrek niet, dan zal ik vertellen wat jullie voor het heil van jullie ziel kunnen doen. Zo kwam hij op het idee om, tot heil van alle mensen, de derde orde op te richten. Daarmee liet hij hen vertroost en tot boetvaardigheid bereid achter (...).¹

Aldus ontstond, volgens de traditie, de franciscaanse derde orde.

Franciscus had voor de eerste orde – zijn broeders - een leefregel opgesteld, die een aantal keren is bijgesteld, en ook aan de tweede orde – de volgelingen van Clara – een levensvorm gegeven. Er is echter niets dat erop wijst dat hij zelf een leefregel heeft gegeven aan de mannen en vrouwen van de derde orde. Wel heeft hij een brief geschreven aan de gelovigen, ook wel de Aansporing van de heilige Franciscus voor de broeders en zusters van boetvaardigheid genoemd. Deze brief is een aansporing aan alle christenen om te volharden in hun geloof en het Evangelie te leven. Door de leden van de Franciscaanse Derde Orde is deze brief vaak beschouwd als persoonlijk aan hen gericht, maar daartoe geeft de tekst zelf geen aanleiding. Er zijn twee versies van deze brief. De eerste is het kortst en dateert mogelijk van vóór 1215, De tweede is een uitgebreidere versie die kort daarna is

---

¹ Fioretti XVI, in De Fioretti. Verhalen over Sint-Franciscus (vertaling L. Pennings, ingeleid en toegelicht door G.P. Freeman), Haarlem 2006, 77-78.

geschreven, mogelijk rond 1221². De eerste versie is als proloog toegevoegd aan de huidige Regel van 1978. In deze tekst worden vijf elementen aangedragen die het boetvaardig leven kenmerken: liefde tot God, liefde tot de naaste, zich verzetten tegen de zondige neigingen van de gevallen natuur, zijn toevlucht zoeken tot het sacramentele leven, vooral de Eucharistie, en een ‘bekeerd’ leven leiden.³

1221 Memoriale Propositi

In 1221 keurde paus Honorius III mondeling een leefregel goed voor de boetelingen in zijn tijd. De exacte tekst van deze leefregel, aangeduid met de eerste woorden van de goedkeuringsbulle als de *Memoriale propositi*, is niet bewaard gebleven, maar kan worden gereconstrueerd uit een aantal oude documenten.⁴ Dit is overigens niet de eerste regel voor penitenten; er was bijvoorbeeld al een statuut voor een broederschap van penitenten die gedateerd wordt op 1215, en aangemerkt kan worden als een voorloper van *Memoriale Propositi*.⁵

Deze leefregel van 1221, ook wel aangeduid als “de primitieve regel”, is een algemene regel voor de boetelingen in het begin van de dertiende eeuw; nergens wordt verwezen naar Franciscus. De tekst van de leefregel is waarschijnlijk geschreven door kardinaal Hugolino de Conti de Segni, de latere paus Gregorius IX. Hugolino was de kardinaal-protector van de minderbroeders en daardoor goed bekend met de spiritualiteit van Franciscus. Het is aannemelijk dat de eerste seculiere volgelingen van Franciscus, indien ze een leefregel volgden, deze regel aannamen.

In de *Memoriale propositi* werden regels gegeven die deels dicht aanhangen tegen de regels voor religieuzen, zij het dat er geen bepalingen zijn opgenomen die expliciet de drie evangelische raden van gehoorzaamheid, armoede (in de zin van bezitloosheid) en zuiverheid (in de zin van celibataire levensstaat) vermelden. De *Memoriale propositi* kan worden verdeeld in 39 paragrafen, die voorts als volgt kunnen worden ingedeeld:

- § 1-5 betreft het dagelijks leven, met bepalingen over kleding, het wegblijven van aanstootgevende bijeenkomsten en het niet financieel ondersteunen van acteurs (in die tijd was toneel vaak grof en bespote de Kerk).
- § 6-11 hebben betrekking op vasten, onthouding en versterving, met specifieke bepalingen die strenger waren dan de algemene bepalingen van de Kerk voor leken.
- § 12-14 betreft het gebedsleven.
- § 15 geeft bepalingen over het biechten, het ontvangen van de H. Communie en het betalen van tienden.
- § 16-18 bevat verboden om dodelijke wapens te dragen en onnodig een eed af te leggen.
- § 19-21 bepaalt dat de leden maandelijks bijeenkomen en de Eucharistie vieren, dat zij financieel bijdragen, dat zij zich zo mogelijk tijdens de bijeenkomsten moeten laten stichten door een religieus, en dat zij rustig en aandachtig moeten blijven tijdens de Mis, de preek en het gebed (*sic!*).
- § 22-23 heeft betrekking op de zorg voor zieke leden en wat gedaan moet worden als een lid overlijdt.
- § 24 bevat bepalingen over het bidden voor de leden van de broederschap.

---

² Robert M. Stewart, *De Illis qui faciunt penitentiam; the rule of the secular franciscan order: origins, development, interpretation*, Rome 1991, blz. 141-142.

³ Raffaele Pazzelli TOR, *San Francesco e il Terz'Ordine. Il movimento penitenziale pre-francescano e francescano*, Padova 182, 203.

⁴ De tekst is o.a., in het Latijn en Engels, opgenomen in *History of the Third Order Regular Rule. A source book*, ed. M. Carney, J.F. Godet-Calogeras en S.M. Kush, New York 2008, 62-71.

⁵ G.G. Meersseman OP, *Dossier de l'Orde de la pénitence au XIIIe siècle*, Fribourg 1961, 88-90.

- § 25 geeft ieder lid dat hiertoe in staat is opdracht een testament op te maken.
- § 26-31 bevat bepalingen inzake het leven in de broederschap, de ingroei in de Orde en het afleggen van de professie, en bepaalt dat niemand de orde kan verlaten tenzij om religieus te worden.
- § 32-37 bepaalt hoe om te gaan met mensen die van ketterij zijn beschuldigd, dat gehuwde vrouwen alleen met toestemming van hun echtgenoot kunnen worden opgenomen, dat mensen die wegens wangedrag uit de broederschap zijn gezet alleen weer welkom zijn als het meer wijze gedeelte van de broederschap daarmee instemt, en op welke wijze omgegaan dient te worden met leden die de fout in zijn gegaan.
- § 38 betreft de jaarlijkse bestuursverkiezingen.
- § 39 bepaalt tot slot dat het overtreden van de regel geen zonde is, maar wel strafbaar, en dat alleen het tot tweemaal toe niet aanvaarden van de straf zonde is.

Memoriale propositi kenmerkt zich dus door een heel praktische opzet. Er wordt nauwelijks ingegaan op onderliggende spirituele drijfveren. Dit ligt ook voor de hand, omdat in de tijd waarin deze regel werd geschreven het christelijk geloof alomtegenwoordig was.

1289 Supra Montem

In 1289 vaardigde Nicolaas IV een Regel voor de penitenten af, die bekend werd als Supra Montem – ook hier de eerste woorden van de goedkeuringsbulle. Paus Nicolaas IV was een minderbroeder, en deze regel is specifiek geschreven voor de “Broeders en Zusters van de Orde van de Broeders der Boetvaardigheid”. De bulle vermeldt expliciet dat deze Orde is gesticht door Franciscus die door zijn woord en voorbeeld de weg heeft getoond naar de Heer.⁶ Deze regel is op hoofdlijnen een verdere uitwerking van de regel van 1221, maar met een belangrijke aanvulling. Waar de regel van 1221 in het midden liet wie een broederschap zou kunnen visiteren en de broederschap een grote autonomie had, bepaalt de regel van 1289 expliciet dat de visitorator een priester van een goedgekeurde orde is. Sterker nog, in § 54 wordt expliciet bepaald:

Omdat echter uw levensvorm door voornoemde heilige Franciscus is gesticht, raden Wij u aan, de visitoratoren en leraren uit de orde van de mindere broeders te nemen die de custoden of gardiaans van deze orde, als hen dat gevraagd wordt, moeten aanwijzen. Wij willen echter niet, dat deze vergadering door een leek gevisiteerd wordt.

Hiermee worden de penitenten die Franciscus willen volgen feitelijk geplaatst onder het gezag van de minderbroeders.

In de eeuwen die volgden bleven de penitenten onder de directe aansturing van de minderbroeders. Waar de eerste Orde zich vertakte in stromingen, volgden de broeders en zuster van boetvaardigheid. En ook de Orde van de Broeders van Boetvaardigheid (waarvan, zoals gezegd, zowel mannen als vrouwen lid konden zijn) werd opgesplitst, toen Paus Leo X in 1521 de leden die feitelijk al een soort kloosterleven leden een eigen regel gaf.

1883 Misericors Dei Filius

Op 17 september 1882 vaardigde Paus Leo XIII bij gelegenheid van het zevende eeuwfeest van de geboorte van Franciscus de encycliek *Auspicato* uit. Hierin moedigde hij de christenen aan “in de Derde Orde door hem (Franciscus. MF) gesticht een veilige schuilplaats te zoeken tegen de

---

⁶ G.P. Freeman, *Supra Montem*. Vertaling van de officiële Regel voor de Penitenten uit 1289, in *Franciscaans Leven* 72 (1989), 97-111.

bedorvenheid van deze tijden". Een jaar later vaardigt paus Leo XII met de bulle *Misericors Dei Filius* een nieuwe regel voor de penitenten uit.⁷

De regel van 1883 is een stuk korter en minder specifiek dan die van 1289. Er staan, beknopt, bepalingen in over het zich onthouden van ongepast gedrag, over soberheid in kleding en eten, over gebed en het dagelijks leven, over armen- en ziekenzorg. Wel wordt er een minimumleeftijd voor opname in de Orde bepaald, veertien jaar. De band met de Eerste Orde wordt nog verder aangehaald. Waar in de regel van 1289 nog werd aangeraden dat de visitatoren en leraren uit de orde der minderbroeders kwamen, is dit nu tot voorschrift geworden:

De Visitators worden gekozen uit de Eerste Orde of uit de Reguliere Derde Orde van Orde van Franciscus en aangesteld door de Custoden of Gardianen, als zij er toe verzocht worden. Geen leek mag het ambt van Visitator uitoefenen.

De taken van de visitatoren zijn verregaand, evenals die van de oversten van de Eerste en van de Derde Orde:

Degene, die met het toezicht over de tertiarissen belast is en Visitator genoemd wordt, moet zorgvuldig onderzoeken, of de Regel goed wordt onderhouden. Ten dien einde zal hij jaarlijks, en zo nodig meermalen, ambtshalve de plaatsen bezoeken, waar verenigingen zijn gevestigd, en een vergadering beleggen, waarbij hij de Oversten en al te leden zal doen tegenwoordig zijn. Indien de Visitator iemand tot zijn plicht roept, hetzij door een bevel of een heilzame straf, moet deze zich ootmoedig onderwerpen en de boetedoening niet weigeren.

De leden, die niet gehoorzamen en een kwaad voorbeeld geven, zullen tot driemaal toe vermaand worden, en, zo ze zich daarna nog niet onderwerpen, uit de Orde worden verwijderd.

Indien iemand enige voorschriften van deze Regel om gewichtige en wettige redenen niet kan onderhouden, zal het geoorloofd zijn hem hiervan te ontslaan, of hem daarvoor met omzichtigheid iets anders op te leggen. Hiertoe zijn de gewone Oversten der Franciscanen zowel van de Eerste als van de Derde Orde, alsmede bovengenoemde Visitators, bevoegd en gemachtigd.

De seculiere derde orde staat dus nog volledig onder het gezag van de eerste Orde en de (Reguliere) Derde Orde.

Op weg naar een nieuwe regel

In het midden van de twintigste eeuw werd de regel van 1883 in toenemende mate als niet meer passend bij de tijd ervaren. In 1951 namen de vier generaal ministers van de eerste orde en reguliere derde orde het initiatief om constituties op te stellen, die in 1957 werden ingevoerd.⁸

Tijdens het Tweede Vaticaans Concilie kwam veel meer aandacht voor de eigen positie van leken in de kerk. Daaruit kwam een oproep voort om de regel van 1883 meer bij de tijd te brengen.⁹

---

⁷ Handboekje voor de Wereldlijke Derde Ordelingen door Pater Seraphinus OFMCap, Tilburg 1935, introductie en 39-47.

⁸ C. Walder ofs en H. Klara osc, *Ein Spaziergang durch 800 Jahre. Zur Geschichte des Dritten Ordens des hl. Franz von Assisi*, eigen uitgave 2019.

⁹ Veel van hetgeen ik hierna schrijf over de totstandkoming van de huidige regel is – veel uitgebreider – terug te vinden in het al aangehaalde boek van Stewart. Een groot gedeelte van de aangehaalde documenten, maar niet alle, berusten in het archief van de OFS in het generaal secretariaat in Rome en heb ik daar in december

De herziening begon in november 1965. Op dat moment was de Orde nog strikt onderverdeeld in vier afzonderlijke organisaties voor de OFS broederschappen van ieder der drie takken van de Eerste Orde en van de TOR (ook wel de vier *obediënties* genoemd). De vier generale geestelijk assistenten schreven een brief aan de vier generaal ministers van de Eerste Orde met het verzoek de Regel, de Constituties en Rituales te mogen herzien. Er werd toestemming gegeven om wereldwijd suggesties te verzamelen.

Op 9 maart 1966 zonden de generale geestelijk assistenten een brief uit waarin werd aangegeven dat de Regel, Constituties en Rituales dienden te worden herzien vanwege de gewijzigde situatie van de hedendaagse wereld, met als doel de Regel “meer positief, en meer evangelisch en Franciscaans te maken”. Aan de lezers van de brief werd verzocht met suggesties te komen, en deze te verzamelen in de broederschappen, op regionaal en vervolgens op landelijk niveau. Enerzijds werd in de brief een open discussie aangemoedigd, maar anderzijds werd aangegeven dat de suggesties betrekking dienden te hebben op herziening van de Regel van Leo XIII van 30 mei 1883.

In oktober 1967 werd door Jean Francois Motte OFM, medewerker van de generale geestelijk assistenten, een samenvatting gemaakt van de reacties die door de OFM Curia waren ontvangen. Uit de meerderheid van de reacties bleek een verlangen om de Regel van 1883 radicaal te herzien, omdat die het franciscaans charisma niet tot uitdrukking zou brengen. Uit de reacties bleek de wens te komen tot een Regel die de nadruk legde op zowel het franciscaanse als het seculiere karakter van de OFS. De leden zouden, als franciscaans geïnspireerde leken, een nieuw elan geven aan de Kerk zoals dit al door Franciscus werd nagestreefd.

Niet alleen de OFM, maar ook de Curia van de andere obediënties hadden reacties ontvangen. Er werd daarom een gezamenlijke vergadering belegd in Santa Maria degli Angeli, waarbij de vier generale geestelijk assistenten ieder twee deskundigen meenamen. Hoewel de generale geestelijk assistenten van mening waren dat het belangrijk was de leden van de OFS bij iedere fase van het proces te betrekken, wilde men niet overhaast mensen hiervoor benaderen. Daarom besloten de generale geestelijk assistenten dat de ontvangen reacties door de twaalf franciscaanse *religieuzen* zouden worden geanalyseerd, en dat pas in de fasen daarna de *seculieren* betrokken zouden worden. Het twaalfstal concludeerde dat de volgende aspecten essentieel waren voor de OFS:

- een evangelisch leven
- in hechte verbondenheid met st. Franciscus,
- in een wederkerige eenheid met alle leden van de Franciscaanse familie,
- midden in de wereld en op een seculiere wijze,
- met de ondersteuning van een broederschap,
- waar men persoonlijk toe geroepen werd
- waaraan men een belofte deed die door de Kerk werd erkend, en
- waarin men zich ter beschikking stelde van de Kerk en de wereld.

Er werd besloten dat de Regel zou moeten bestaan uit drie onderdelen, parallel aan de indeling van de Regel uit 1883:

1. Karakter en Doel van de Derde Orde
2. Levenswijze van de seculiere franciscanen
3. Essentiële onderdelen van de organisatie.

2018 kunnen bestuderen. Ik ben grote dank verschuldigd aan Stewart voor het heldere overzicht dat hij heeft gegeven van het proces van regelherziening, aangezien het door mij geraadpleegde archief niet echt systematisch is opgebouwd.

Voor ieder onderdeel werd een aparte commissie ingesteld. Tijdens maandelijkse bijeenkomsten van de twaalf werd het werk van de commissies besproken en bijgesteld. Dit resulteerde in het eerste ontwerp van de nieuwe Regel, die in juli 1968 werd toegezonden aan de leden van de OFS en hun directeuren¹⁰. De reacties op dit eerste ontwerp waren grotendeels negatief, variërend van teleurstelling tot totale afwijzing van het herzieningsproject. Ook werd opgeroepen tot een grotere deelname van de leden van de OFS zelf in het proces van herziening.

Het congres van Assisi (1969) en verder

Gelet op de reacties op het eerste ontwerp organiseerden de vier generale geestelijk assistenten een internationaal congres voor de leden van de OFS van alle vier obediënties. Dit vond plaats van 27 september tot en met 3 oktober 1969 in Assisi en stond onder voorzitterschap van de Nederlandse Jan van der Putten ofs.

In eerste instantie was het de bedoeling dat het congres zich zou buigen over de reactie op het eerste ontwerp. Dit bleek niet goed te werken, en het congres besloot zich te concentreren op het ontwikkelen van richtlijnen voor de toekomstige regel, middels het definiëren van de essentiële kenmerken van het seculiere franciscaans leven. Er werden vanuit vier commissies¹¹ 26¹² moties aangenomen, die de basis vormden voor uitwerking in de jaren erna.

Het meest vernieuwende is neergelegd in de moties 13 en 14:

13 Er is slechts één seculiere franciscaanse orde. Deze moet toegroeien naar een eenheid van structuren, maar de concrete vormgeving hiervan in verschillende tijden en plaatsen respecteren.

14. De OFS is een broederschap en institutie die wordt geregeerd door haar eigen bestuur. Zij moet volledige verantwoordelijkheid nemen voor haar rechten en verplichtingen. Dit moet concreet worden vertaald naar de structuren en praxis van de Broederschap: voor zover mogelijk verhoudingen van hiërarchische afhankelijkheid vervangen door wederzijdse gelijkwaardige relaties¹³ met de hele Franciscaanse familie en in overeenstemming met de normen van de Kerk.

Dit is een enorme wijziging ten opzichte van de bestaande situatie.

Onder de regel van 1883 was er sprake van naast elkaar bestaande seculiere franciscaanse orden, gekoppeld aan de verschillende denominaties. Nu wordt besloten dat deze samengevoegd dienen te worden tot één seculiere franciscaanse orde. Dat dit een enorme stap was, blijkt wel uit het feit dat in Italië tot op heden in zowel de eerste orde als in de seculiere orde velen moeite hebben met deze fusie. Iedere denominatie heeft immers een eigen nestgeur, en bovendien is men aarzelend om ook de materiële bezittingen met elkaar te delen.

---

¹⁰ Directeur: de geestelijk begeleider van de broederschap, die een veel verdergaande taak had dan de huidige geestelijk assistent.

¹¹ Over de karakteristieken van de OFS, de essentiële aspecten van de spiritualiteit van de OFS, over de regelgeving voor de OFS en over de samenwerking met de vier generale geestelijke assistenten.

¹² Stewart 1991 a.w. meldt op p. 249 dat er sprake was van 25 moties, maar in de originele tekst met moties die ik in december 2018 raadpleegde in het centraal archief van de OFS in Rome zijn 26 moties opgenomen. Ik heb niet kunnen achterhalen waardoor het verschil in telling is veroorzaakt.

¹³ Letterlijk: substituer aux rapports de dépendance hiérarchique des rapports de communion aussi étroits que possible.

Daar komt bij dat de seculiere franciscaanse orde niet meer hiërarchisch ondergeschikt is aan de eerste orde en de reguliere derde orde, maar op eigen benen komt te staan, met haar eigen bestuur en regelgeving, een zelfstandig lid van de franciscaanse familie.

Een andere opvallende motie (nr. 17) is, dat in de regel aandacht moet worden besteed aan de Franciscaanse jongeren (YouFra), inclusief een bepaling dat een vertegenwoordiger van de YouFra dient te worden opgenomen in de besturen van de OFS op ieder niveau.

De laatste motie die ik expliciet wil noemen is nr. 24d, die aangeeft dat de regel wordt opgesteld in het Latijn, en dat deze Latijnse versie later in de levende talen zal worden vertaald. Dit is wel grappig, omdat in motie nr. 20 is besloten dat de officiële versie van de conclusies van het congres zal worden opgesteld in het Italiaans, en het Presidium¹⁴ de conceptteksten van de regel in 1974 en 1975 opstelt in het Frans.

Omdat het onmogelijk bleek een nieuwe regeltekst op te stellen tijdens het congres, werd met moties 21 en 22 besloten dat een internationale regelcommissie werd ingesteld, bestaande uit de leden van het Presidium, de voorzitters van de taalgroepen¹⁵ en de secretaris van het congres, in samenwerking met de vier generaal geestelijk assistenten.

Vanaf het congres van Assisi werkten leden met de eerste orde samen op gelijkwaardig niveau. Ook vond overleg plaats met de Congregatie voor de religieuze en seculiere instituten.

Na het congres stelde de voorzitter van het Presidium een procedure en schema op voor de herziening van de regel en de formatie van een internationaal interobediëntieel bestuur. Het bestuur van het Presidium ging hiermee aan de slag, maar het werk stagneerde dermate dat medio 1972 het Presidium en de regelcommissie werden gewijzigd. Manuela Mattioli uit Venezuela, op dat moment interim minister van het internationaal interobediëntieel bestuur en later de eerste generaal minister van de OFS, werd toegevoegd aan de regelcommissie. Nadat twee jaar was gewerkt aan een nieuwe basistekst voor de regel, wijzigde het Presidium in 1973 dit tot een derde concept, en in 1974 tot een vierde concept dat werd toegezonden aan de regelcommissie. De leden van de commissie bestudeerden de tekst en stuurden hun bemerkingen weer naar het Presidium, dat op basis van deze reacties een vijfde versie schreef. Een groot kritiekpunt bij de vierde versie was dat deze onvoldoende het eigen karakter van de seculiere franciscaanse spiritualiteit uiteenzette. Dit resulteerde in een nieuwe paragraaf, opgenomen in de vijfde versie, waarin expliciet wordt ingegaan op de eigen roeping van de franciscaanse seculieren.

Er werd gestreefd naar een regeltekst die bij de tijd is, maar tegelijk geschikt is om langere tijd mee te gaan. Zo stelde het Presidium van de franciscaanse seculieren in 1975 in zijn begeleidende brief bij de vijfde tekst aan de Regelcommissie de vraag of in de regel veel woordelijke citaten uit Vaticanum II moeten worden opgenomen, en beantwoordde deze vraag vervolgens zelf afwijzend. Immers, hoe kon men er zeker van zijn dat er niet een Vaticanum III zou volgen? Het werd daarom beter geacht een tekst in te voegen die geïnspireerd was door Vaticanum II en enkele verwijzingen, maar geen woordelijke citaten, bevatte.

Het vijfde concept tot goedkeuring

---

¹⁴ Presidium: een groep van vier danwel vijf mensen die optrad als internationaal bestuur van de seculiere franciscaanse broederschappen.

¹⁵ Engels, Frans, Duits, Italiaans en Spaans.

Op 30 april 1975 werd het vijfde concept toegezonden aan de landelijke besturen van de OFS over de hele wereld, met het verzoek de tekst te bestuderen en becommentariëren. In de jaren die volgden werden meerdere nieuwe conceptteksten gemaakt, door een door het Presidium ingestelde kleine commissie en door de generaal geestelijk assistenten. Dit resulteerde in een tekst die in april 1977 tot stand kwam tijdens een overleg van de regelcommissie. Besloten werd onder meer dat de introductie werd verwijderd (die was meer passend in de goedkeuringsbulle). Aan het eind werd de zegen van Franciscus uit diens testament toegevoegd. Een andere opvallende wijziging was dat het woord 'kuisheid' werd vervangen door 'zuiverheid van hart'. Verder werden tekstdelen verplaatst, ingekort dan wel uitgebreid. De versie van april 1977 werd geredigeerd door de generaal geestelijk assistenten en doorgestuurd naar hun generaal ministers, die op hun beurt de tekst nog wat aanpasten op ondergeschikte punten en bovendien Franciscus' Brief aan de gelovigen (eerste redactie) als proloog toevoegden.

De tekst werd vervolgens toegestuurd aan de Curia. Aanvankelijk werd door de Curia bezwaar gemaakt tegen het opnemen van de Brief aan de gelovigen in de eerste redactie. De tweede redactie zou wel acceptabel zijn, omdat die een "dogmatische, ascetische en mystieke synthese zou zijn, geschikt als levensmodel voor christenen die in franciscaanse geest in de wereld willen leven". De generaal ministers verzetten zich hiertegen, met de argumenten dat de eerste redactie van deze brief was voorafgegaan aan de tweede (zou had Esser inmiddels aangetoond) en dat de eerste redactie meer precies was en beter paste bij de behoefte van de huidige tijd. De Curia stemde hiermee uiteindelijk in. Een aantal andere suggesties van de Curia werd wel overgenomen. Zo werd in § 4, over de wijze van leven, aan de zin "De regel en het leven van de franciscaanse leken is dit: het Evangelie van onze Heer Jezus Christus onderhouden" toegevoegd "naar het voorbeeld van Franciscus van Assisi"; een voor de hand liggende toevoeging. In §11 werd aan de opmerking dat Christus voor zichzelf en zijn moeder een arm en nederig leven koos toegevoegd, dat Hij de geschapen wereld met liefdevolle belangstelling wist te waarderen. Ook dit is een zinvolle aanvulling, en doet me denken aan de omschrijving van een OFS-lid in een boekje van Marquard: "Hij had alle materiële zegeningen van deze wereld en was eraan onthecht".¹⁶ Een lid van de OFS kan best bezittingen hebben, maar hij moet zich er niet teveel aan hechten. De belangrijkste wijziging is echter de invoeging van de huidige § 3:

Door de huidige regel wordt, na 'Memoriale Propositi' (1221) en de regels, goedgekeurd door de pausen Nicolaas IV en Leo XIII, wegens de gewijzigde tijdsomstandigheden de Orde van Franciscaanse Seculieren aangepast aan de noden en verwachtingen van de kerk. De uitleg ervan komt toe aan de Heilige Stoel; de toepassing geschiedt door de generale constituties en de particuliere statuten.

Deze invoeging heeft drie belangrijke aspecten. Ten eerste wordt benadrukt dat deze regel verder bouwt op de eerdere regels voor de franciscaanse seculieren. In de tweede plaats wordt eens te meer duidelijk gemaakt dat de uitleg toekomt aan Rome, niet aan de minderbroeders; hiermee wordt de zelfstandigheid van de OFS benadrukt. En tot slot wordt verwezen naar generale constituties en statuten, waarin de toepassing van de regel verder zou worden uitgewerkt. Waar de eerdere regels heel feitelijk waren, met voorschriften over wat te doen en te laten, hoe de broederschap te organiseren en dergelijke, bevat de regel van 1978 de basis voor het leven in de seculiere derde orde. Dit biedt heel veel ruimte om de toepassing van de regel aan te passen aan verschillende tijden en omstandigheden.

De regel werd op 24 juni 1978 goedgekeurd door de Heilige Stoel met de bulle Seraphicus Patriarcha en op 4 oktober 1978 door de vier generale ministers van de eerste orde en reguliere derde orde aan de franciscaanse seculieren doorgegeven.

---

¹⁶ Philip Marquard OFM, Called to Live the Dynamic Power of the Gospel. Commentary on the Rule of the Secular Franciscan Order, SFO Resource Library nr. 3, 1998.

Opmerkingen bij het herzieningsproces

Toen ik in december 2018 in het internationaal archief van de OFS in Rome de talloze mappen met documenten doornam die betrekking hadden op de totstandkoming van de huidige regel, raakte ik onder de indruk van de enorme hoeveelheid tijd en energie die de herziening heeft geleverd. De regel is niet een document dat zomaar uit de hemel is neergedaald, of dat aan de seculieren is opgelegd door het Vaticaan of de eerste orde. Nee, de regel is een tekst die gegroeid is van onderaf, in een samenwerking van de seculieren met de eerste orde en Rome. De regel is mensenwerk. De totstandkoming was een proces van aftasten, uitwisselen, overwegen en heroverwegen. Het was een proces waarin de eerste orde en de reguliere derde orde hebben moeten leren dat de seculiere derde orde niet aan hen ondergeschikt is, maar dat zij de taak hebben de seculieren te assisteren. In andere woorden: de rol van eerste orde en reguliere derde orde verschoof van bevoogdend naar dienend. En ook op een ander vlak was de totstandkoming leerzaam voor de eerste orde: de verschillende obediënties hebben ontdekt dat ze moeten samenwerken, dat ze samen verantwoordelijk zijn voor de OFS als geheel, en dat ze zich dus niet achter hun eigen muurtjes kunnen verschansen en langs elkaar heen kunnen leven.

1978 Seraphicus Patriarcha

De regel van 1978 heeft, zoals gezegd, Franciscus' Brief aan de gelovigen als proloog. Hierin wordt geschetst het verschil tussen hen die boetvaardigheid doen, en hen die geen boetvaardigheid doen. De regel zelf is opgebouwd uit drie hoofdstukken.

Het eerste hoofdstuk (§ 1-3) gaat over de eigen plaats van de OFS in de Kerk en de franciscaanse familie en de status van de regel. Benadrukt wordt dat de OFS een organische gemeenschap van katholieke broeders is. De basis van de OFS zijn dus de plaatselijke broeders, niet de individuele leden. De individuele leden leven als zodanig vanuit de broederschap; lid zijn van de OFS zonder deel te nemen aan het leven van een plaatselijke broederschap is daarom een hachelijke zaak.

In het tweede hoofdstuk (§ 4-19) worden de spiritualiteit en de praxis van het seculiere franciscaanse leven uiteengezet. Kern is het onderhouden van het Evangelie van onze Heer Jezus Christus naar het voorbeeld van Franciscus van Assisi. De leden van de OFS lezen het Evangelie, gaande van het Evangelie naar het leven, en van het leven naar het Evangelie. Zij zoeken Christus in hun broeders en zusters, in de heilige schrift, in de kerk en in de liturgische vieringen. De leden staan midden in de Kerk en delen in haar zending onder de mensen. Zij proberen via een radicale en innerlijke omkeer steeds meer op Christus te lijken; een dagelijks proces, waarin het sacrament van verzoening bij uitstek het teken is van de barmhartigheid van de Vader en bron van genade. De leden maken van gebed en beschouwing het hart van hun bestaan en handelen, en nemen volop deel aan het sacramentele leven van de Kerk. Hierbij wordt Maria gesteld als voorbeeld door haar onvoorwaardelijke beschikbaarheid.

In de paragrafen 10 – 12 worden de evangelische raden toegepast op het seculiere leven.

Gehoorzaamheid: de leden hebben verplichtingen die eigen zijn aan hun specifieke levensomstandigheden, waarbij zij de arme, gekruisigde Christus volgen door getuigenis van hem af te leggen, ook bij moeilijkheden en vervolging. Armoede: de leden matigen zich in hun materiële behoeften en streven ernaar hun hart te zuiveren van een overmatige behoefte aan bezit en macht. Kuisheid: de leden streven naar een zuiverheid van hart, die hen vrij maakt voor de liefde tot God en tot de broeders en zusters.

In de volgende paragrafen worden de leden opgeroepen iedereen te aanvaarden als gave van God en met hen om te gaan als gelijken, zich in te zetten voor een vreedzame wereld waar iedereen tot zijn recht komt en in hun gezinnen getuigenis af te leggen van Gods liefde. Zo kunne zij in alle rust de definitieve ontmoeting met de Vader verwachten.

Het derde hoofdstuk (§20-26) heeft betrekking op het leven in de broederschap. Er staan bepalingen in over de structuur van de OFS op de verschillende niveaus, het oprichten en functioneren van de broedersschappen, de wijze van opname in de broederschap en een bepaling over de financiële bijdrage van de leden. Tot slot is een paragraaf gewijd aan de assistentie van de OFS door de eerste orde en de derde reguliere orde, waarbij opvalt dat het initiatief voor zowel het verzoek om toewijzing van een geestelijk assistent als het periodiek verzoek om een pastoraal bezoek wordt gelegd bij de minister van de OFS broederschap. Met dit laatste wordt wederom benadrukt dat de OFS een zelfstandige broederschap is, naar wie de eerste orde en de reguliere derde orde zich assiterend dienen op te stellen.

De regel sluit af met een zegen van Franciscus:

*En al wie dit onderhoudt,
moge in de hemel vervuld worden
door de zegen van de allerhoogste Vader
en moge op aarde vervuld worden
door de zegen van zijn beminde Zoon,
met de allerheiligste Geest, de helper.¹⁷*

Regel en aanvullende documenten

De regel is aangevuld met een rituale en nader uitgewerkt in generale constituties en statuten voor onder meer de geestelijke assistentie en broedersschappen op de verschillende niveaus. Hierbij zijn er grofweg twee uitgangspunten: de regelgeving mag niet in strijd zijn met de regel, generale constituties en hogere statuten, èn een hogere bestuurslaag mag niet doen wat een lagere bestuurslaag kan regelen.

Door deze opbouw is het mogelijk om enerzijds een regel te hebben die wereldwijd gelding heeft, en anderzijds met aanvullende regels afspraken te maken over de concrete toepassing daarvan in verschillende tijden en culturen.

Een aantal franciscaanse seculieren is van mening dat de huidige regel te licht is, te weinig boetvaardig is en te weinig concreet in de bepalingen. Zij hebben zich her en der georganiseerd in broedersschappen die de regel van 1221 veel beter vinden. Deze broedersschappen maken geen deel uit van de OFS, maar zijn zelfstandig en hebben zich al dan niet geplaatst onder het gezag van een plaatselijke bisschop of andere geestelijke. Een voorbeeld hiervan is de Broederschap van Penitenten, die is voortgekomen uit de in 2003 gestichte Broeders en Zusters van Boetedoening¹⁸. Het grappige is, dat ook zij de regel van 1221 aanpassen aan de huidige tijd.¹⁹ Mijns inziens miskennen deze mensen de eigen verantwoordelijkheid van de leden van de OFS om de regel van 1978 te overwegen en naar beste kunnen te volgen. Sommige mensen hebben er nu eenmaal meer behoefte aan precies voorgeschreven te krijgen wat ze moeten doen en laten. Ik kan niet uitsluiten dat hun benadering meer getuigt van enkel het aanleren van een bepaald gedrag, dan van innerlijke omvorming die tot gedragsverandering van binnenuit leidt.

---

¹⁷ Test Fr 40.

¹⁸ In het Engels: confraternity of Penitents, resp. Brothers and Sisters of Penance.

¹⁹ Confraternity of Penitents: Handbook of the confraternity of penitents. Living the original third order rule of saint Francis as a lay person in the Moder World, 8 ed., 2014. Zie ook [www. franciscanthirdorderpenitents.com](http://www.franciscanthirdorderpenitents.com).

Tot slot

Als ik de vier regels die in dit artikel zijn langsgekomen op een rijtje zet, vallen twee lijnen op.

De eerste betreft de mate waarin bepalingen worden gegeven. Het aantal concrete voorschriften in 1221 werd in 1289 aanzienlijk uitgebreid, in 1883 fors teruggebracht en in 1978 geminimaliseerd. Enerzijds zal dit te maken hebben met de steeds groter wordende doelgroep in iedere regel, waarbij ruimte moest worden gegeven aan diversiteit. Culturen en klimaten verschillen immers, waardoor universele concrete praktische voorschriften lastig te geven zijn. Anderzijds speelt wellicht ook de secularisatie een rol; hoe minder het leven doordrongen is van het christelijk geloof, hoe belangrijker het wordt in de regel te focussen op het versterken van spirituele drijfveren; het gedrag volgt dan – als het goed is – vanzelf. Ten aanzien van de regel van 1978 komt daar nog bij, dat mensen veel meer zelfbepalend zijn geworden; we vinden dat we zelf wel kunnen beslissen hoe we doen wat ons goeddunkt.

De tweede lijn betreft de eigen positie van de leken. De regel van 1221 werd geschreven voor boetelingen in het algemeen. Deze boetelingen konden in grote vrijheid hun broederschappen inrichten. In de regel van 1289 werden de seculieren in feite onder het gezag van de minderbroeders geplaatst, ook al werd de mogelijkheid opgehouden om visitatoren en leraren te kiezen die niet tot de minderbroeders behoorden. De regel van 1883 gaat een stap verder en bepaalt dat de visitatoren uit de eerste orde of reguliere derde orde gekozen moet worden en verregaande bevoegdheden krijgt om de broederschap en individuele leden naar zijn hand te zetten. Deze trend wordt doorbroken in de regel van 1978. De seculieren zijn niet meer ondergeschikt aan de eerste orde en de reguliere derde orde maar kunnen er aanspraak op maken door hen te worden geassisteerd. Er is een gelijkwaardigheid ontstaan, waarbinnen de seculieren enerzijds en de eerste orde en reguliere derde orde anderzijds elkaar wederzijds kunnen ondersteunen en aanvullen. Ik denk dat we hiermee weer zijn aangekomen met wat Franciscus voor ogen stond: een wereld waarin ieder geroepen is de arme Christus te volgen in zijn of haar eigen levenssituatie, en daarbij ieder ander te aanvaarden als broeder of zuster. Er is geen hoger of lager, meer of minder waard; we zijn immers allen kinderen van dezelfde Vader.

Mariette Fleur ofs